

TRIANON ÉS AZ ANTALLI ÍGÉRET

AVAGY MAGYARORSZÁG A 20. SZÁZADI NEMZETKÖZI SZERZŐDÉSEIBEN¹¹

Tanulmányom központi kérdése Trianon, a magyar kormányzó hatalom ehhez való viszonya, amelyet a legújabb korban kifejez az 1990-es évek alapszerződéseiben megjelent határbiztosító kikötés (*A Felek tiszteletben tartják egymás területi épségét, és kijelentik, hogy egymással szemben nincs, és nem is lesz területi követelésük.*) A döntéshozatal résztvevőjeként és tanújaként szerzett tapasztalataimat kívánom rögzíteni, különös tekintettel a kor politikusainak, elsősorban Antall József megfontolásaira. Visszatekintéssel élek az 1920-as trianoni békediktátum tárgyalásaira, az 1947. évi Párizsi Békeszerződés határokkal kapcsolatos rendelkezéseire, s a 90-es évek három alapszerződésében – az Ukrajnával 1991-ben, a Szlovákiával 1995-ben és a Romániával 1996-ban – megkötött ún. alapszerződések határbiztosító klauzuláinak mérlegre tételét is igyekszem elvégezni. Az *antalli formula lényege szerint olyan szomszédállammal indokolt és szükséges határbiztosítást is tartalmazó szerződést kötni, amelynek határait békeszerződés nem rendezte.* Ennek tükrében érdemes megvizsgálni, hogy Ukrajna viszonylatában helytálló-e az a feltételezés, hogy a határ nemzetközi jogilag rendezetlen lett volna, továbbá annak mérlegre tétele és vizsgálata is jellemző és érdekes eredményre vezet, hogy a Trianonnal távolságtartó antalli for-

mula miért nem érvényesült Szlovákia és Románia viszonylatában. Ezen országok tekintetében ugyanis az antalli formula szerint tartózkodni kellett volna a határbiztosító, Magyarország történelmi megalázottságára emlékeztető kikötéstől.

TERÜLETI SÉRTHETLENSÉG ÉS TÖRTÉNETI ALKOTMÁNY

Apponyi Albert gróf, a magyar küldöttség vezetője mindössze egy beszéd megtartására kapott lehetőséget a békekonferencián. Vitára, érvek felsorakoztatására, dokumentumok nyilvános bemutatására nem kerülhetett sor. *„Magyarország sorsáról nem 1920-ban döntöttek. Jóval korábban. Sunyi háttértárgyalásokon. Felkészületlen politikusok, politikai kalandorok, önjelölt próféták, fizetett ügynökök, elfogult, részben korrumpált szakértők, magyargyűlölettel fertőzött újságírók közös munkája mindaz, amit ma trianoni diktátumnak hívunk.”* mondta a magyar államfő a Trianon századik évfordulóján tartott országgyűlési emlékülésen.²

Mit jelent Magyarország területi sérthetlensége?

Cartledge angol politikus és történész egy időben Magyarországon szolgálatot teljesítő angol nagykövet³ a magyar történelemről szóló könyvében kitér Apponyi Albertnek a párizsi béketárgyalások során elhangzott egyetlen nagy beszédére

¹ Részletek egy készülő tanulmányból

² <https://www.parlament.hu/documents/10181/1569934/ny200604-ossze.pdf/dc3dbe79-a2e3-52e8-e46d-5e5106a8ae39?t=1591677827744>

³ Sir Bryan Cartledge történész, nyugalmazott diplomata, aki 1980-tól több mint három éven át brit nagykövetként szolgált hazánkban. Sir Bryan Cartledge: *Trianon egy angol szemével* Officina, Budapest, 2011., 192 p. Fordította: Bánki Vera

s bírálólag említi meg, hogy Apponyi népszavazást indítványozott az összes elcsatolandó területre. Valóban sarkalatos kijelentés ebből a korból elsőrendűen gróf Apponyi Albertnek a francia külügyminisztériumban 1920. január 16-án elmondott nevezetes beszédének azon néhány mondata, amely a Wilson elnök úr által oly kiválóan szavakba öntött nagy eszmére hivatkozott, „*amely szerint az államok lakosságának egyetlen része sem helyezhető akarata, megkérdése nélkül, mint valami marhanyáj, egy idegen állam fennhatósága alá. Ennek a nagy eszmének nevében, amely különben az erkölcsi alapon nyugvó egészséges emberi felfogásnak egy axiómája, követeljük a népszavazást hazánk azon részeire vonatkozólag, amelyeket most tőlünk elszakítani akarnak. Kijelentem, hogy előre is alávetjük magunkat e népszavazás eredményének, bármi legyen is az. Természetesen követeljük, hogy a népszavazás olyan körülmények között tartassék meg, hogy annak szabadsága biztosítva legyen.*”⁴

Cartledge szerint célszerűbb lett volna egyes területek megjelölése, mert ez nagyobb esélyt adott volna a népszavazás elrendelésére, hiszen így nagy tömegeket kellett volna

indítvány megtételét, ez burkoltan e területről való lemondást jelentett volna. Az egész területre népszavazás felvetése a legkevésbé volt alkotmányosan vitatható. Ám nyilvánvaló, hogy ebben az esetben is a magyar országgyűlés, s nemcsak a csonka országot képviselő nemzetgyűlés jóváhagyására lett volna szükség. Meg kell állapítanunk tehát, hogy Magyarország területi sérthetlensége, a Szent Korona egész testének csorbíthatatlansága nem valamely vágyalom vagy romantikus illúzió volt, sem 1920-an sem később, hanem a történeti magyar alkotmányosság alapvető követelménye. Aki ezzel az integritási követelménnyel felhagy, magyar politikusként hozzájárul a csonkasághoz vezető döntések meghozatalához, ezzel a magatartásával megszegi a történeti alkotmányt.

Valójában a népszavazásra irányuló indítvány is formálisan beleütközött az integritás követelményébe, ám olyan szükséghelyzetben folyamodott ehhez a magyar béke delegáció, amelyben kötelessége volt élni azzal az eséllyel, hogy a nagyhatalmi szándékokat meg fogja hiúsítani a Szent Korona népességének döntése, márpedig ez a döntés a Szent Korona-tagság hiteles akaratelhatározása lett volna, s így – ha-

Magyarország területi sérthetlensége a történeti magyar alkotmányosság alapvető követelménye

megszólítani. Sajnálatosan nem veszi figyelembe, nem ismeri Magyarország történeti alkotmányát, a magyar birodalom integritását is kifejező Szent Korona-eszmét és -tant. A Magyarország integritását, területi sérthetlenségét alapelveként kifejező történeti alkotmány filozófiája alapján egy magyar béke delegáció nem mondhatott le egyetlen négyzetkilométerről sem más országok javára. A részleges népszavazás magyar részről való elfogadása ugyanis annak elfogadását is jelentette volna, hogy azok a területek, amelyeken nem rendelkeznek el népszavazást, elcsatoltatnak, hiszen határozott nagyhatalmi szándékot közöltek a békeküldöttséggel Apponyi beszéde előtt, s ebből nyilvánvaló volt, hogy ennek a nagyhatalmi akaratnak érvényt fognak szerezni bizonyossággal határos valószínűséggel. Abban az esetben, ha a magyar küldöttség bármely elcsatolni szánt terület tekintetében mellőzi a népszavazási

tárváltozás esetén – mintegy módosította volna a történeti alkotmányt, feltéve, hogy az országgyűlés (membra regni) és a király (caput regni)⁵ ezt helybenhagyta volna.⁶ Ez a békediktátum tekintetében sem így történt, mert a nemzetgyűlés erre való jogosultságát vitatták a korabeli közjogászok.

Tudjuk, hogy népszavazást Apponyi indítványa alapján nem rendelt el a békekonferencia, a Sopront és környékét érintő 1921-es népszavazás már egy később bekövetkezett történelmi helyzetből eredt.⁷ Ebben az esetben is a népszuverenitás nyilatkozott meg, amennyiben a Szent Korona testéhez tartozó országrészben a Szent Korona tagságot képviselő nem reguláris fegyveres erők teremtettek olyan helyzetet a kérdéses Nyugat-magyarországi területekre magyar fennhatóság alatt való megtartásának szándékával, amely helyzet rákényszerítette a győztes hatalmakat a népszavazás elrendelésére

⁴ Sorsdöntések. Összeállította Gerő András. Gönczöl Kiadó Budapest, 1989. 157. o.

⁵ membra regni-az ország tagjai; caput regni-az ország feje = együtt az ország teste-totum corpus regni.

⁶ A Szent Korona tana szerint az uralkodó és a rendek együtt alkotják a szent korona testét (totum corpus Sacrae Regni Caroniae), melynek a király a feje (caput Regni), s a rendek a tagok (membra Regni).

⁷ A velencei jegyzőkönyv értelmében 1921. december 14-e és 16-a között Sopron és környékének lakossága népszavazáson döntötte el, hogy összesen 257 km² Magyarországhoz tartozzon. Ez volt a trianoni békeszerződés egyetlen komolyabb területi revíziója, amit a nagyhatalmak tartósan elfogadtak. Az összesen 26 879 jogosultból 24 063 fős (89,52%) részvétel mellett, 23 561 szavazóból 15 334 fő (65,08%) szavazott Magyarországra, 8 227 fő (34,92%) Ausztriára, és 502 (2,09%) szavazat érvénytelen volt.

irányuló, a velencei jegyzőkönyvbe foglalt osztrák–magyar kétoldali szerződés kezdeményezésére és elismerésére. A népszavazás tehát egy, a magyar alkotmányból következő cél és törekvés által vezetett és kialakított politikai-katonai művelet, szuverenitásvédő felkelés következménye volt.

A magyar nemzetgyűlés Trianon diktátumainak törvénybe iktatásakor a következő, a valódi jogi helyzetet rögzítő, a magyar alkotmányosság követelményének megfelelő jogfenntartó nyilatkozatot tette: „A Nemzetgyűlés, midőn a trianoni béke törvénybeiktatását elhatározza és annak ratifikációjához beleegyezését adja, az isteni igazság színe előtt s az emberiség lelkiismeretéhez fordulva kimondja, hogy ezt a békeokmányt valótlán adatokon alapulónak, igazságtalannak s az emberiség közös érdekeibe ütközőnek tartja, (Ugy van ! Ugy van !) hogy az nem a tények és érdekek kétoldalú megvitatásának és ebből eredő megegyezésnek az eredménye, hanem egyoldalú idegen akaratnak reánk való erőszakolása; hogy a Nemzetgyűlés tehát csupán ennek az ellenállhatatlan kényszernek engedve járul annak ratifikálásához; hogy e tényével nem róhat kötelezettséget azokra a területekre, amelyek benne képviselve nincsenek s nem szűnik meg abban bizni, hogy a ma uralkodó szenvedélyek lecsillapultával beálló jobb belátás utat fog nyitni a békekötés neve alatt elkövetett égbekiáltó igazságtalanságok jóvátételéhez.”⁸

Az államfenség – vagy jelenkorunkban már szinte kizárólag szuverenitás néven megjelölt főhatalom – elválaszthatatlan lényegi eleme az állam területe és annak sérthetlensége. Ez minden alkotmányos független államban követelmény, ám még inkább így volt ez a Szent Korona egész testét megjelenítő Magyar Állam területét illetően is. Az elv nagyon régi, amely az 1790. évi 11. törvénycikkben úgy jelenik meg, hogy „az ország határai el ne idegeníttessenek és hogy az azokra nézve támadt vitát eldönttetvén az elszakítottakat vissza kell állítani”. Ez valójában egy végtelen történelmi folyamat egy mozzanatában fejezi ki a Magyar Állam egész léte alatt töretlenül érvényesülő elvet, az állam sérthetlenségének, a Szent Korona sérthetlenségének az elvét, amely levezethető a vérszerződéstől kezdve az Aranybulla 26. cikkelyén át a királyi hitlevelek és esküszövegek hosszú sorozatából, ahol az uralkodók ismételtelen az ország területének megóvását ígérik. Érdemes megjegyezni, hogy Deák Ferenc, aki a Szent Korona-tanra nem hivatkozott a magyar alkotmányosságért az 1860-as években folytatott küzdelmében, mégis fontosnak tartotta a „korona épsége” érvényesítését. Ez volt a legfontosabb elv, amelyet ő a kiegyezési tárgyalások folyamán érvényesített, hivatkozva a Pragmatica Sanctio azon rendeletére,

hogy Magyarország koronájától a magyar korona-országok el ne szakasztassanak. Itt nyilván nem csupán a társországokra, hanem Erdélyre és a Délvidéken elszakított területekre, a katonai határörvidékre is gondolhatunk.

Am a legszebb integritásdokumentum szívből jövő, egyszerre közjogi és egyszerre lírai kijelentés a Babits Mihályé. „A magyar ebben a változó világban »posztulál« valami állandóságot. Elsősorban már országának állandóságát. Ez a »szent korona területe«, egységes és változhatatlan, ezer esztendő óta. Más nemzetek növelhetik, vagy elveszthetik birtokaikat. Magyarország olyan, mint egy eleven test, melyet sem vagdálni, sem toldani nem lehet. A történelem tanúsága szerint minden toldás vagy hódítás hamarosan lehullott róla, s viszont elvágott részei előbb-utóbb újból összenőttek. De amíg ez nem történt volna is meg, a magyar mindig csak ugyanazt az egységes és teljes földdarabot tudja hazájának tekinteni. Az ezeréves jogállapot az ő szemében nagyobb és igazabb valóság, mint a politika véletlenjei által teremtett változó helyzetek.

Ugyanily eszményi állandóság az alkotmány, a magyarságnak mintegy erkölcsi területe és birtokállománya. Ez ismét szilárd pont a világegyetemben. Az alkotmányt ezerszer megsérthetik, kormányozhatnak nélküle, vagy ellene. Ha századokig tart is így, az igazi magyar az alkotmányt akkor is élőnek és érvényesnek fogja tekinteni.”⁹

A Történelmi Alkotmány irodalmában nem található olyan hivatkozás vagy hitelt érdemlő forrás, illetve tudományos nézet, amely a Szent Korona integritását és az erre alapított döntéseket a történelmi jog alapján kétségbe vonná. A 2011-i Alaptörvény értelmében a történelmi alkotmány vívmányai kötelező értelmezési alapot szolgáltatnak a jelen jogalkalmazója számára is. A szuverenitásnak a 21. században megint különösen időszerű, érzékeny és fontos megítélése tekintetében figyelembe kell és lehet venni a történelmi alkotmány e körben hivatkozható forrásait.

A HATÁRGARANTÁLÓ SZERZŐDÉSEK ELŐZMÉNYEI: HATÁRMÓDOSÍTÁSOK-LEBEGTETÉSEK

Visszatérve a határmegállapító rendelkezésekre, megállapíthatjuk, hogy a két világháború között nem találunk olyan magyar vonatkozású határmegállapító szerződést vagy törvényt, amely a megvont határok tiszteletben tartását külön feltételként szabná meg az aláíró feleknek. Ellenkezőleg, a magyar állam és nemzet megtiportatásának leg súlyosabb helyzetében 1920-21-ben a törvénytelen, mert minden természetjogi és elfogadható más elv megtagadását jelentő antant nagy-

⁸ https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1920_07/?pg=0&layout=s Nemzetgyűlési Napló 1920. november 13. Ezt a nyilatkozatot még aznap, a békeszerződést pedig 15-én fogadta el a nemzetgyűlés.

⁹ Babits Mihály: *A magyar jellemről*. In: *Mi a magyar?* 71. old. Szerk.: Székfű Gyula. 1939.

hatalmi törekvések képviselője, a francia miniszterelnök is fontosnak tartotta, nem a határok tiszteletben tartására való figyelmeztetést, hanem azt, hogy e határok bizonyos keretek között való felülvizsgálatát, ennek lehetőségét mintegy meglebegetse. Millerand francia miniszterelnök, a szövetséges és társult hatalmaknak a magyar béke delegáció elnökéhez címzett, Párizsban 1920. május 6-án kelt kísérőlevelében azt írja, „A Szövetséges és Társult Hatalmak hozzájárulnak, hogy, ha az egyik érdekelt fél kéri, a szövetség tanácsa felajánlhassa jószolgálatait abból a célból, hogy az eredeti határt ugyanazon feltételek mellett, békés úton megváltoztassa ott, ahol annak megváltoztatását valamelyik határbizottság kívánatosnak mondja.” A magyar békeszerződés része volt a Nemzetek Szövetségének egyezségokmánya, amely 19. cikkében kimondja: „A közgyűlés időnként felhívhatja a szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztetné.” Mindezen ígérek bizonyosságai annak, hogy a szerződést kényszerrel Magyarországra erőltető hatalmak érezték és tudták, milyen hatalmas méltánytalanságot, sérelemözönt keltettek döntésükkel. Az igazságtalanság végleges elutasítására nem mertek vállalkozni, ígéreteik azonban porhintésnek minősíthetők, semmilyen érdemleges eredményre nem vezettek.

A II. világháború következményeit Magyarországgal szemben érvényesítő 1947. február 10-én aláírt, szeptember 15-én hatályba lépett békeszerződés¹⁰ Magyarország határai tekintetében és más részében sem lép fel azzal az igénnyel, hogy Magyarország ezeket a határokat a jövőben nem vitathatná, nem úgy, mint a kérdéses magyar-ukrán klauzula. Nyilván, hogy a későbbi vitás lehetőségét nem kellett semmilyen módon jelezni a párizsi békeszerződés szövegében, ám ekkor még ismeretlen volt a bizantinikus örökszerződéses formula, amely később a Szovjetunió és szomszédai viszonylatában az ún. keleti szerződésekben megjelent.

Mi az értelme, mi a valódi jelentősége ennek a határmegerősítő klauzulának, szükségképpen alá kellett-e írni az ilyen tartalmú szerződést? Milyen indítékok vezették a magyar felet a szerződés előkészítésekor és aláírásakor? Ez utóbbi kérdés akkor is jelentőséggel bír, ha tudjuk, hogy kétoldalú szerződéseknel a fenntartásnak – még ha lett volna is ilyen – nincsen elismert nemzetközi jogi jelentősége és értelme. Itt azonban világosan látható, hogy egy Magyarországot történelmileg és nemzetközi jogilag súlyosan megalázó döntés az 1920. évi trianoni kényszerbéke határrendelkezésének megerősítése történt meg. Ezért nagy jelentősége van az előbbi kérdéseknek.

MEGJELENIK AZ ÖRÖK LEMONDÁS BIZANTINIKUS FORMULÁJA

1991. december 8-án történt, amikor Oroszország, Ukrajna és Belarusz hivatalosan megállapodott egymással a Szovjetunió megszüntetéséről (ez az úgynevezett Belavezsai megállapodás, a tárgyalás helyszínéről a belarusz-lengyel határvidéken található Belavezsai erdőről elnevezve), majd ezt követően december 12-én Oroszország is kikiáltotta a függetlenségét a Szovjetuniótól. December 21-én 10 volt tagköztársaság és még formailag egyetlen meglévő tagköztársaságnak számító Üzbegisztán képviselői kimondták a Szovjetunió megszűnését, s megállapodtak, hogy nemzetközi jogi szempontból a Szovjetunió örököse kizárólag Oroszország lesz. Gorbacsov december 25-én televíziós beszédben hivatalosan is lemondott az akkor már *de facto* nem létező szovjet elnöki tisztségről. A szovjet parlament utolsó ülésére december 26-án került sor, amikor a parlament feloszlatta magát és 1991. december 31-i dátummal kimondta a Szovjetunió megszűnését. Ukrajna már 1991. augusztus 24-én kikiáltja függetlenségét majd 1991. december 6-án a Magyar Köztársaság az Orosz Föderációval szerződést ír alá a baráti kapcsolatokról és együttműködésről, majd ugyanezen a napon a Magyar Köztársaság és Ukrajna között a jószomszedság és az együttműködés alapjairól Kijevben szerződést írnak alá, miután megelőzőleg május 31-én nyilatkozatot is aláírt a két külügyminiszter a Magyar Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság (sic) együttműködésének elveiről a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása területén. Ez utóbbi nyilatkozatot csatolják a december 6-án aláírt alapszerződéshez, ezzel is kifejezve a jogfolytonosságot. Ezek után rejtélyes kérdés az, hogy miért kellett ünnepélyesen megerősíteni Ukrajna határait egy olyan szerződési folyamat végén, amelyben már a szocialista köztársasággal is szerződtek. Kétségtelen közjogi forrongás időszaka volt ez a posztsovjeterőszakban, s feltételezhető, hogy ezen országoknak nagyobb szükségük volt a nemzetközi megerősítésre, s így vélhetően több engedményre hajlottak a megegyezés érdekében, mint például Magyarország. Nem így történt: A szerződés szerint „A Felek tiszteletben tartják egymás területi épségét, és kijelentik, hogy egymással szemben nincs, és nem is lesz területi követelésük.”¹¹ Kiemelés a szerzőtől. (2. Cikk.)

Azzal az érveléssel szükséges foglalkozni, amely szerint Ukrajna határai megerősítésre szorultak lévén, hogy új állam jött létre. Ez az állítás a következők miatt alaptalan: a két állam a szocialista és az augusztus 24-én létrejött állam jogfolytonosságához semmi kétség nem fér, ezzel szemben semmilyen

¹⁰ Nemzetgyűlési irományok 1945–49 III. kötet 180. szám

¹¹ A kiemelt szövegrész elhagyása lett volna indokolt. 1995. évi XLV. törvény a Magyar Köztársaság és Ukrajna között a jószomszedság és az együttműködés alapjairól Kijevben, az 1991. évi december hó 6. napján aláírt Szerződés kihirdetéséről.

érv nem található. Az államhatárt a magyar békeszerződést aláíró nagyhatalmak, így a Szovjetunió és annak jogutódjaként szereplő Orosz Föderáció szavatolták.

A szerződésekben való államutódlásról szóló 1983. évi Bécsi Szerződés 11. cikke kimondta: a szerződésekben való államutódlás nem érinti az államhatárokat. Ez azt jelenti, hogy ha a határ két oldalán lévő államokban változások következnek is be, *a határok ugyanazok maradnak*, legfeljebb a régi határ egyik oldalán új állam keletkezik. Például 1993. január 1-jén Csehszlovákia mint állam megszűnt, *ez változatlanul hagyta a magyar–cseh–szlovák határ vonalát*, csupán most a határ túloldalán egy új állam, Szlovákia terül el. Az *uti possidetis ita possideatis* ismert nemzetközi jogi elvének kodifikálásáról van szó. (Ez magyarra úgy fordítható, hogy a jövőben is úgy birtokoljatok, amint eddig tettétek.) Érvényes ez a magyar–ukrán viszonylatra is.¹²

A párizsi békeszerződést aláírta az Ukrán Szocialista Szovjet Köztársaság is, amely vitathatatlanul jogelődje a jelenlegi Ukrajnának. A tárgyunk szempontjából figyelemre méltó határt Magyarország és Ukrajna viszonylatában a magyar békeszerződés 1. cikk 3. pontjában úgy állapítja meg, mint a Szovjetunió és Magyarország határát, amely azonos a Magyarország és Csehszlovákia között 1938. január 1-jén fennállott határral, s – mert a határt azóta sem változtatta meg nemzetközi szerződés vagy más tény – azonos az Ukrajna és Magyarország közötti mostani határral.

Magyarország nevesített államhatárainak megerősítéséről 1991-ig a Magyarország és Ukrajna között megkötött alapszerződés létrejöttéig, aláírásáig nem látunk példát, a Helsinki Záróokmány elfogadja az európai status quot ilyen értelemben Magyarország határait is, azzal azonban, hogy azok békes úton, tárgyalások eredményeképpen megváltoztathatók. A békeszerződéssel megállapított magyar határok tekintetében a Helsinki Záróokmány semmilyen olyan többletet nem tartalmaz, ami ezt a határt bármilyen értelemben erősítené vagy gyengítené.

Ilyen körülmények között és előzmények után kötötte meg Magyarország az alapszerződést Ukrajnával 1991. december 6-án, amikor a magyar miniszterelnök és az ukrán elnök aláírta Kijevben ezt a szerződést. Ezzel kezdődik valójában a határklauzulák ügyének jelenkori historikuma. Az ukrán alapszerződés után 1995-ben megjelent ugyanez a formula a Szlovákiával kötött alapszerződésben, majd 1996-ban a Romániával kötött alapszerződésben is.

1993 óta – nem eltekintve az 1995-ben és 1996-ban a Horn-kormány alatt történt magyar-szlovák és magyar-román alapszerződések megkötésétől – semmilyen érdemleges

változás nem történt Trianon nemzetközi megítélésében, de a magyar belpolitika Trianon értelmezésében sem.

AZ ANTALLI ÍGÉRET ÉS ANNAK MEGHIÚSULÁSA

Az antalli ígéret megvilágítása értelmezési lehetőséget ad a jelenkor és a trianoni ország- és nemzetcsönkítés viszonyának, a „nem, nem soha” jelszavától a „soha nem is lesz” ígéretig tartó százéves közjogi hanyatlásnak megértésére. 1993 áprilisában országgyűlési képviselőként olvasva a magyar–ukrán alapszerződés megerősítésre váró anyagát, vakító erővel villant belém az a felismerés, hogy Magyarország szabadon választott politikai rendszere, kormánya és országgyűlése most először önként, a külföld által legitimnek megtekintett viszonyok között megerősíti azt a békediktátumot, amelyet 1920-ban és 1947-ben szinte akaratbénító nemzetközi kényszerek közepette, vesztes háború után fogadott el a gazdasági és nemzetközi politikai fenyegetettség állapotában lévő ország, úgy, hogy a párizsi békeszerződés megkötésekor közjogilag is korlátozott szuverenitású, idegen nagyhatalom hadserege által megszállt állam volt. Ezeket a kényszerbéke-szerződéseket, amelyek nemzetközi jogi megítélése a győztesek által eldöntött helyzet megszilárdítását jelentette, most „önként és dalolva” megerősíti Magyarország, elzárva magát attól, hogy e megcsönkítottságában megkérje az árát valódi alkuban, ha egyáltalán alkunak helye van az elszakított nemzetrészek önrendelkezése érdekében.

Ilyen körülmények közepette ülésezett a Magyar Demokrata Fórum országos elnöksége. Április utolsó hetében az esti órákban voltunk, valószínűleg a hét végén, pénteket megelőző valamelyik napon, talán 26-án. Február óta az országos gyűlés döntése folytán tagja voltam ennek a testületnek, s így részt vettem az ülésen, ahol jelen volt dr. Antall József, az MDF elnöke, miniszterelnök, dr. Kónya Imre frakcióvezető, dr. Szabad György, az országgyűlés elnöke, dr. Jeszenszky Géza külügyminiszter, dr. Zacsék Gyula képviselőtársam, emlékezetem szerint ott volt még ifj. dr. Fekete Gyula barátom és mások is. Ezen az ülésen felvetettük a magyar–ukrán szerződés ügyét. Egyrészt a szöveg elfogadhatatlan mivoltát kifogásoltuk, rávilágítva az adott jogfeladó klauzulára, másrészt azt igyekeztünk elérni, hogy a kormány halassa el a ratifikációs országgyűlési vitát. A külügyminiszter bizonyos felindultsággal védte álláspontját az újabb kisantant gyűrűjének megakadályozására – erre és másra is, mint érdemre hivatkozott –, amelyet az országgyűlési vitában is elmondott. Jeszenszky felhevült szónoklata után Antall József azt a megjegyzést tette, hogy „Géza, ne vond kétségbe azok nemzeti elkötelezettségét, akik egy nemzeti szempontból

¹² Nagy Károly: *Nemzetközi jog*. Püski 1999. Budapest, 130–131 o.

jelentős ügyben más véleményt képviselnek!” Sajnálatosan nem született határozat az ügyről. Előre láttam, hogy kísérletünk a megerősítés elhalasztására nem lesz eredményes. Antall néhány mondatos más irányú beszélgetésbe kezdett velem, érdeklődve a Bajcsy-Zsilinszky Társaság helyzetéről. (Életéből alig fél esztendő volt már csak hátra, súlyos beteg volt, éjfél előtt távoznia kellett.) Az ülésnek véget vetettünk, és magánbeszélgetésekkel, állva folytattuk az eszmecserét.

Az ajtó közelében álltam, amikor a miniszterelnök megérintette a karomat, szembefordult velem, kezét nyújtott és ezt mondta: „*Ígérem neked, hogy amíg én vagyok a miniszterelnök, hasonló esetre nem kerül sor.*”¹³ Ez volt Antall Józseffel az utolsó személyes beszélgetésem. Nem szoktam beszélgetéseket megjegyezni, ez azonban – nyilván a nagy érzelmi teher miatt is – megmaradt.

A miniszterelnök 1993. április 26-án négyszemközti beszélgetésben elismerte felelősségét a magyar–ukrán szerződésben szereplő határformula megerősítéséért! Még a „kerül sor” fordulat is jellemzően Antall szótárában volt. Ezt követi a május 11-én megtartott utolsó nagyobb országgyűlési beszé-

ügy gondoltuk, hogy nekünk mindenképpen támogatni kell azt a gondolatot, hogy Ukrajna legyen a szomszédunk. Kravcsuk elnök is megértette és elfogadta a személyi jogú autonómiát, a kulturális autonómiát, és elfogadta az önkormányzati autonómia törekvéseit; és elfogadta a tárgyalásaink során azt, hogy külön magyar tanfelügyelőséget állítsanak fel Kárpátalján; s azt is, hogy közös tankönyveket készítsünk elő, és addig is tárgyaljunk arról, hogy magyar tankönyveket is használhassanak a kárpátaljai iskolákban. Hol tárgyalhatunk hasonlókról ma?

Amikor ezekről a kérdésekről beszélek, akkor világosan kifejezésre kell juttatni, hogy ez a szerződés Ukrajnával kötött, nem más országgal. Ebben szerepet játszott az, hogy Ukrajnával a határkérdésben – meg lehet kérem nézni a '47-es párizsi békeszerződést, ami a trianoni szerződésen alapul: helyreállítja a korábbi '38-as csehszlovák–magyar határt a Szovjetunió és Magyarország között. Tudjuk, hogy az ENSZ-ben éppen a brit domíniumok vitája miatt Ukrajna és Belorusszia ENSZ-tagságot kapott, de soha szuverén országgént nem szerepel, és a magyar békeszerződésben is csak e vonatkozásban szerepel és nem a határ vonatkozásában.

„Az ukrán–magyar alapszerződés nem jelenthet precedenst egyetlen szomszédos országgal sem”

de, amiben ez az önhibáztatás már nem jelenik meg és nagyon határozottan érvel a szerződés helyessége mellett.

Beszédének néhány részlete sokat segíthet a kormányzati tévedés, a rendszerváltozás gondolatvilágára jellemző emberi jogi naivizmus megértéséhez: Deák Ferenc híres, szállóigévé vált mondatával: Mindent visszanyerhetünk, csak azt nem, miről önmagunk lemondunk. Ez a vita, amikor lezajlott a magyar kiegyezés előtt, akkor a másik nagy magyar, Eötvös azt mondta: Nézetem szerint nem azt, miről lemondunk, hanem csak azt nem nyerhetjük vissza többé, minek visszanyerésére erőnk hiányzik, s ez az, amiért én a politikát, mely abban áll, hogy magunkat tökéletes tehetetlenségre kárhoztassuk, csak azért, hogy teóriában bizonyos elveket fenntartsunk, a csendes örültség egy neménél alig tarthatom másnak.

Ukrajna önállósága kikiáltásakor, amikor az első nagykövetségi táblát mi tettük ki Kijevben, akkor egy olyan folyamatnak a végére értünk, és egy olyan új szakasznak az elejére, hogy Magyarország szomszédossá vált az addigi Szovjetunió helyett az 55 milliós, nukleáris hatalmat is jelentő Ukrajnával. És mi

Miután a '47-es párizsi békeszerződésben nem szerepel ez a kérdés és ez a határkérdés, ezért láttuk elfogadhatónak, hogy Ukrajnával ezt a külön szöveget, ezt a német formulát elfogadjuk, mert e nélkül nem tudtuk volna megkötni az ukrán–magyar alapszerződést. Ezt precedensnek csak abban a vonatkozásban lehet tekinteni, hogy a magyar kisebbségi nyilatkozatot belevettük, és hogy a kisebbségi kérdés vonatkozásában elhangzottak alkotmányjogi köteletségévé tették a kormánynak a jelenleg hatályos magyar Alkotmány szerint, hogy a határon túli magyarság érdekeivel foglalkozzék. Ennek érdekében tettük mindezt, és szeretném azt is kifejezésre juttatni, hogy nem precedens a tekintetben, hogy ez automatikusan számon kérhető lenne bármelyik szomszéd országtól, amelyik ilyen alapszerződést kíván velünk kötni.

Azokkal az országokkal, amelyekkel megállapították – mint országgal vagy jogelődökkel – pontosan a határunkat, ilyen szerződésszöveget nem fogadunk el; ezt kifejezésre juttattam Kravcsuk elnöknek írott levelemben, és egyben tartalmazza a tárgyalás jegyzőkönyve is azt, hogy ezt a különleges

¹³ Az ügyet részletesen feldolgoztam a Trianoni Szemle 2017. január-július; 2017. július-december; 2018. január-június. 2018. július-december *Alapszerződések Trianon árnyékában. I-IV. rész.* Az akkori írásomban így idézem Antallt: „*Ígérem neked, hogy amíg én vagyok a miniszterelnök, hasonló eset nem fog előfordulni.*” Ám most pontosítom: „...több ilyen esetre nem kerül sor.”

kivételt csak Ukrajnával szemben tettük meg. Azt is kifejezésre juttattam, hogy sértőnek tekintjük más országok részéről, hogy két békeszerződés aláírása után – függetlenül, hogy ez nekünk milyen fájdalmat okoz – számos nemzetközi szerződés után, mi külön bizonygató nyilatkozatokat és bizonygató szerződéseket tegyünk. Antall József beszéde így folytatódik:

„Éppen ezért az ukrán–magyar alapszerződés – én ezt itt és most kijelentem – nem jelenthet precedenst e vonatkozásban egyetlen szomszédos országgal sem. Ez nem kötelező, és bennünket nem kötelez más országokkal ugyanilyen formula alkalmazására.

A másik, amit szeretnék kifejezésre juttatni, hogy ez a szerződés nem áll ellentétben a Helsinki Egyezménynek sem a szellemével, sem a szövegével, sem a többi nemzetközi szerződéssel. Az a tény, hogy az ország határai kérdésében elfogadtuk, az evidencia, és az a tény, hogy tárgyalások útján két ország bármikor megegyezhet új határ kérdésében, ez is evidencia. Nincs olyan ország, amelyik tárgyalás révén bármikor ne egyezhetne meg...

Tisztelt Ház! Nem hiszem, hogy most és jelenleg bárki ezt a kérdést Európában az európai biztonság szempontjából, vagy az európai rendezés, vagy az európai emigráció szempontjából e formában egyáltalán felvetheti. Ennek megközelítése erről az oldalról egyszerűen lehetetlen, éppen ezért nem hiszem, hogy ezt egyáltalán abban a formában vitatni kellene, ahogy itt egyesek tették.

Végezetül szeretném kifejezésre juttatni azt, hogy bízom benne, hogy a magyar Országgyűlés nagy többséggel ratifikálja ezt az alapszerződést. Bízom abban, hogy mind a magyar közvélemény – a határokon innen és a határokon túl – megérti azt és egyet fog érteni azzal, ha fájdalommal is és nehezen, hogy ezt a magyarság érdekében, a magyar haza biztonsága, védelme érdekében tettük és a határon túli magyarság érdekében, és ezen az úton fogunk továbbra is haladni.

Sajnos ebben a Házban, hosszú története során, néhányszor elhangzott a hazafiatlanság vádja olyanokkal szemben, akiknek később egészen más emléket állítottak. Ha a magyar Országgyűlés – és szerény személyem is – így fog járni a hazafiatlanság vádjával szemben, akkor nyugodtan fogok a túlvilágra költözni. Köszönöm, hogy meghallgattak. (Taps.)¹⁴ Eddig a miniszterelnök utolsó elvi jellegű országgyűlési beszéde...

A nagybeteg, s ekkor már fájdalmakkal küzdő miniszterelnök, akinek már csak néhány hónap van hátra az életéből, a kérdéses formula ellenzőinek magatartását Eötvös József szóhasználatával a csendes örültség egyfajta nemének minősíti.¹⁵

A tanulmányból is kiviláglik, hogy Deák és Eötvös kon-

cepciója között nem volt jelentős ellentét, bár Eötvös hajlott a történeti alkotmány meghaladására a nemzetköziség irányában, a deáki-eötvösi önállósági politika ugyanazt a gondolatkört jelentette: az Ausztriával egyenlő jogú önállóságot, az egyenlő rangú függőséget és nem az állami függetlenséget. Ha 100 esztendő történetére gondolunk, s ezen belül Magyarország trianoni megcsonkítotttságának a határok kérdésében is kifejeződő helyzetére, akkor azt láthatjuk, hogy elsőrendűen a kedvező nemzetközi viszonyok – ahogy Deák mondja: kedvező szerencse – játszottak közre az 1938–41-es határváltozásokban és nem az erő, különösen nem Magyarország háborús visszaszerzéséhez szükséges katonai ereje.

AZ ÍGÉRET KÖVETKEZMÉNYEK NÉLKÜL MARAD

Az antalli ígéret lényegét, tehát azt a határozott kijelentést – nevezhetjük kötelezettségvállalásnak is –, amely szerint nem kell és nem szabad határmegerősítő szerződéseket kötni azokkal az országokkal, amelyekkel Magyarországnak békeszerződése biztosítja ezeket a határokat, a miniszterelnök utódai, nevezetesen elsőrendűen Horn Gyula, nem teljesítették. Amint tudjuk, megkötötték, éppen a magyar–ukrán formulára is figyelemmel, ehhez a formulához ragaszkodó Szlovákia, majd Románia kérésére az általuk kívánt szerződést. Figyelemre méltó, hogy a 95–96-os időszak ellenzéke – ahol jelen van az Antall-kormány volt külügyminisztere is – ellenzi ezeket a szerződéseket, a nem elégséges nemzetiségi jogokra, az autonómia burkolt, de egyértelmű elutasítására tekintettel. Nem jelenik meg azonban a határmegerősítő klausula kritikája, kivéve a kisgazda-párti szónokok érvelése.

Az antalli ígéret elszállt, s még csak említésre sem méltatták a következő országgyűlés döntéshozói. Az a közjogi érzék, amely Antall Józsefet általában – ám sajnos nem az ukrán szerződés megkötésekor – jellemezte, s amely közjogi érzék alapján ő jól érezte, hogy a magyar–ukrán ellenzőit hagyományos közjogi felfogás vezeti, nos, ez a közjogi érzék és műveltség már hiányzott az utódokból. Több mint bűn, nagy hiba ez!

Meg kell jegyezni, hogy az az érvelés, amely szerint a magyar–ukrán alapszerződés a kisantant gyűrű feltörését szolgálta az 50 milliós Ukrajnával való jó viszony megteremtése alapján, ugyancsak meghíúsult, hiszen éppen a magyar–ukrán határformulához való ragaszkodás közössége jellemezte a három nagy utódállam nemzetközi magatartását. Ebben a tekintetben némi túlzással mondhatjuk, hogy a kisantant szemlélet egységesen érvényesült, megerősödött, s mi több,

¹⁴ Utolsó országgyűlési beszéde. Ezután már csak az országgyűlés 1993. évi őszi ülészakának 9. (237.) ülésnapján, október 4-én szóial fel: Dr. Antall József napirend előtt tájékoztatja a törvényhozást és az ország közvéleményét küszöbönálló kölni gyógykezeléséről és helyettesítése törvényes módjáról.

¹⁵ Modell és Valóság. Eötvös József a kiegyezési politika sodrában. In Modell és Valóság I. Atheneum Nyomda Rt. Budapest, 1994. 21., 23. old. Itt írja Antall: „Deák szállóigéjévé vált alapelvét...”

kisebbségvédelmi tekintetben egyáltalán nem hozták meg a várt eredményt ezek a szerződések.

A levonható leglényegesebb tanulság nem más, mint az, hogy meddő és értelmetlen dolog nemzetközi szerződéseket kötni kisebbségvédelmi céllal, oly módon, hogy nemzetközi garanciák nem támasztják alá a szép kívánságokat és szavakat. A valódi nemzetközi jogvédő szemlélet szerint elutasítandó a szankció nélküli szerződések megkötése. Tudjuk, hogy a magyar külpolitika túllépett ezen az indokolatlanul jóhiszemű magatartáson és szemléleten. Éppen az említett három utódállamnak az elszakított magyar nemzetrészekkel kapcsolatos politikája, jogalkotása és joggyakorlata, az autonómia valódi formáinak merev elutasítása mutatja a helyzet valódi jellegét.

Antall országgyűlési beszédében is említi a Századokban megjelent tanulmányát¹⁶, ám az általa hivatkozott Eötvös–Deák véleményeltérés az említett *Modell és valóság* címen található. Ha biztatást és reményt keresünk az Antall által elemzett és idézett szövegekben, akkor Deák mellett Talleyrand általa többször idézett szarkasztikus bölcsességére kell hivatkoznunk: „*A politikában és a szerelemben nem létezik a «soha» és a «mindig».*”¹⁷

Ha valaki valamikor a jövőben kíméletlen őszinteségű, ám harag és elfogultság nélkül való Antall-életrajtot ír, ebben jelentős szerepet kell kapjon a magyar–ukrán szerződés. Lélektani tanulmányt igényelne az a folyamat, amelynek része a politikai hiba megvallása szűk emberi viszonylatban, ugyanennek a hibának a nyilvános megtagadása és elutasítása, s végül a hazaárulási vád felismerése, átérzése, önmarcangoló elutasítása.

A magyar kormányzati és parlamenti gondolkodás Trianon 70 éve alatt eljutott a totális közjogi elutasítás, kényszerdöntésként érvénytelennek minősítés, az igazságosság jegyében való felülvizsgálat alkotmányos és igazságos gondolatától egészen odáig, hogy a döntés lényegét – mármint az országcsonkító trianoni békeparancs államhatárokat érintő következményét súlyosbítással rögzítő párizsi békediktátumot – kényszerhelyzet és idegen megszállás nélkül, „független jogállamként” elismeri és a magyar törvénytárba illeszti. Az első, a trianoni nagy kényszerbéke idején is, utána is (a két világháború között) ezt a diktátumot alakilag törvénynek, tartalmilag azonban kényszernek, azaz érvénytelennek tekintték, mint amely beleütközik a történeti alkotmány alapelveibe. Ehhez képest a második világháború után a párizsi, ugyancsak kényszerbéke után csendes belenyugvás, a kilencvenes években pedig – mi tagadás – látványos elfogadás következett azzal a reménnyel indokolva, hogy ebből nemzetközi politikai

és kisebbségi jogi előnyök származnak. Aligha vitatható, hogy az első megközelítés felelt meg a valóságnak és az alkotmányosságnak, s ebből következett átmeneti kibontakozás...

S már nem kellett sok idő, hogy 1996-ban az antalli óvás ellenére megszülessen a székely autonómiát lényegében elutasító, mutatis mutandis minden magyar autonómia-törekvést megtagadó magyar–román alapszerződés a magyar közjogi gondolkodás legnagyobb szegényére.

MI A DOLGOK JELEN ÁLLÁSA?

Ezen siralmas közjogi helyzet és az ehhez képest is számos reményre és bizakodásra okot adó állami nemzetpolitika vívmányai és tényei közepette a 100. évfordulón bizonyára sokakban felszakított kérdés: hogyan tudjuk meghaladni, hogyan tudjuk enyhíteni a történelmi országot és a történelmi szent koronás magyar nemzetet megsemmisítő, s a maradék országot és nemzetet is megsemmisíteni akaró végzetes sorsdöntést. Úgy meghaladni, hogy az elviselhetetlen igazságtalanságnak legalábbis elviselhetővé mérsékléséhez vezessen. Erre a kérdésre jelen idejű válasz, megfelelő – a kérdés súlyához illő – komolyságú felelet nincsen, s azért nincs, mert a jelenkor nem mutathatja meg a jövő leendő válaszait is, keserű vagy örvendetes tényeit. A múlt súlyosan nehezedik ránk, a múltat megváltoztatni lehetetlen, ám a jelent a körülmények szabta kedvező irányokba kormányozni lehetséges, szükséges és parancsolóan elkerülhetetlen.

A *Mi a teendő?* kérdése három gondolati síkon közelíthető meg – a tapasztalatok, a tények és a tanulságok három irányában. Az egyik irány a nemzeti-népi önrendelkezés elve, az emberi jogok, a kisebbségi jogok és az ezért folyó közjogi s nemzetközi jogi küzdelem.

A másik (elméleti) irány a határok megváltoztatása az igazságosság követelményei szerint, nemzetközi közreműködéssel vagy egyetértéssel.

A harmadik irány a magyar nemzet és a magyar állam megerősítése, mind szellemi, mind anyagi tekintetben, alkalmassá tétele arra a szerepre, amelyet akár határváltoztatások nélkül is betölthet a Kárpát-medence régióiban.

A magyar országgyűlés, a Kárpát-medencei Magyar Képviselek Fóruma mint a térség államaiban élő 12 millió magyar ember választott képviselőinek reprezentatív politikai testülete felhívására, az első világháborút lezáró békekötések századik, valamint a kelet-közép-európai demokratikus rendszerváltoztatások harmincadik évfordulóján tizenkét pontos politikai nyilatkozatot tett: a nyilatkozat szól a magyarság

¹⁶ Eötvös politikai hírlapja és a kiegyezés előkészítése. Századok. 1965. 6. szám 1099–1129. o.

¹⁷ Eötvös József politikai hetilapja és a Kiegyezés előkészítése. In. Századok. Modell és valóság I. 91. o.

százéves szenvedéseiről, ennek ellenére megmaradásáról, sürgeti, hogy a nemzeti önazonosságot ismerjék el európai alapértékként, egyetemes emberi jogként.¹⁸ Ezt kezdeményezi nemzetközi fórumokon, az Európai Unióban is. *„Kelet-Közép-Európában – és benne a Kárpát-medencében – a biztonság, a politikai és társadalmi stabilitás, a gazdasági fejlődés és jólét hosszú távú biztosítékát az jelentheti, ha valamennyi nemzeti állam minden polgára és azok közösségei számára elismeri a nemzeti önazonossághoz való jogot, azaz lehetővé teszi számukra, hogy elődeik anyanyelvét, kultúráját és szülőföldjük otthonosságát mindannyian megörökölhessék, és mindezt továbbadhassák az utódaiknak. Az anyanyelvtől és a kultúrától való elidegenedés, valamint a szülőföld otthonosságának elvesztése, illetve a szülőföldről való kényszerű elvándorlás globalizálódó világunkban a legközvetlenebb veszély, amely a térség valamennyi nemzetét és nemzeti államát fenyegeti.”* Ez a tanulságos dokumentum a nemzeti létküzdelem reményteljes, ugyanakkor az emberi jogok sötét fejezetét mutatja meg.

A HATÁROK KÉRDÉSE

Sokan vannak – nem véletlenül és alaptalanul –, akik úgy vélik, hogy az önrendelkezés, a népi, nemzeti függetlenség elsőrendű biztosítéka az, hogy a határokat nemzetközi jog eszközeivel is igazságosan állapítsák meg. Az államhatárok az állam főhatalmának határai is és ezeken belül ennek a főhatalomnak van meghatározó szerepe és jelentősége. Akkor tehát, amikor kisebbségi sorba szorult lakosság, nemzetrészhelyzetéről, jogairól kell határozni, ebben döntő szerepe van az elsőrendűen a többséget, az államalkotó népesség nagyobb részét képviselő államhatalomnak. Ebből pedig az következik, hogy ez az államhatalom mindenképpen korlátok között gyakorol méltányosságot vagy enged bizonyos önrendelkezési jogokat, hiszen a kisebbség számára elismert jogosítványokat a többség terhére érvényesülő korlátozó elemnek tekinti. A többséget is reprezentáló állam a legritkábban tud nagylelkű és önzetlen főhatalmat gyakorolni a többséghez nem tartozók irányában. A lakosság túlnyomó része által meghatározott jellegű nemzetállam sokszor nem tekinti a többségi érdekekkel azonos súlyúnak valamely kisebbség, népcsoport, nemzetrészhelyzetét, különösen önkormányzatát, önrendelkezését. A más nemzetekhez tartozó kényszer-kisebbségek, amilyenek az utódállamban élő magyarság sorsa – Teleki Pál szóhasználatára szerint – *állandó óvó figyelmet* kíván, folyamatos érdek- és jogvédelmet igényel, és mindig hagy kívánnivalót. Ám a magyar elszakított nemzetrészek sorsa az általános szintű elnyoma-

tásnál is mostohább volt: jogsértések, megalázások, fizikai és kulturális népiirtások, szovjet kényszermunka, zsidók deportálása és tömeges elpusztítása (a magyar kultúra nagy kárára, magyar kötődésű és nyelvű tömeg sérelmére), lakosságcserének álcázott kényszer-kitelepítések... Ezért – ultima ráció gyanánt – adódik a gondolat, most a századik évfordulón is, történelmi példák nyomán felvetik egyesek: a határváltoztatás megoldást hozhat. Ennek az alapja az a tény, hogy az állam főhatalma a területváltozással megszűnik a terület – s az ott élő népesség – fölött, s ezzel megszűnik minden gond, ami ezen főhatalom nem megfelelő gyakorlásából adódott. Ha az állam nem ismert el gyakorlati szinten megfelelő súlyú jogokat cserébe a kapott területért – adódik a következtetés: adja vissza a területet. Uralkodó nemzetközi szemlélet azonban a feszültséggel megterhelt állapotok kezelésének mellőzése, az igazságtalan határmegvonások által okozott gondok elhallgatása.

Az igazságos államhatár azt is jelentheti, hogy az elcsatoltak, az uralkodó állam által birtokolt területeken élők jogi helyzete megfelelő. Ellenkező esetben igazságtalan határokkal kell szembesülnünk, s ennek következményeit levonnunk.

Az igazságtalan államhatárok korrekciójának a népszuverenitás intézményéből következő egyik módja a népszavazás. Vannak történelmi példák arra, hogy népszavazás megnyugtatóan rendezett határvitákat. Ilyen volt a dán–német határmegvonás vagy a Sopron-környéki népszavazás Magyarországon 1921-ben. A nemzetközi politikai közgondolkodásban többen fölismerik, hogy *„jó határ az, amely a nemzeti hovatartozáshoz igazodik, ez pedig Európában vagy történelmi status quot, vagy nyelvi kereteket jelent.”*¹⁹

Az államhatárok módosíthatása alkalmas eszköz lehet a helytelen, igazságtalan határ megállapítások orvoslására, az azonos nemzethez tartozó közösségek szétválasztásának megszüntetésére. A nemzetközi élet számos példát tud arra, hogy a határok megváltoznak, újabb államok megjelenésével vagy a régiek átalakulásával. Számos érv, így különösen az önrendelkezési jog szól amellett, hogy az államhatárok sérthetetlenségének (szentségének) nemzetközi jogi alapelve dogmatikus merev kezelésével szemben erősödjen meg az államhatárok rugalmasságának igénye. Ennek vannak jelei a nemzetközi közgondolkodásban. A nemzetközi értékelvű, demokratikus gondolkodás vívmányaként, s mi több, az állami politika és a nemzetközi kapcsolatok új vívmányaként volt értékelhető a Helsinki Záróokmány tétele arról, hogy, az államhatárok békés, tárgyalásos úton módosíthatók.

Az utóbbi 50 év tapasztalata azt mutatja, hogy határváltoztatást vagy jelentős katonai erővel (lásd Krím félsziget) vagy

¹⁸ A politikai nyilatkozatot az Országgyűlés a 2020. június 16-i ülésnapján fogadta el. Magyar Közlöny 143. szám Magyarország Hivatalos Lapja 2020. június 16., kedd.

¹⁹ Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. I. kötet Budapest, 1986. 352. old. Idézi Samu hivatkozott tanulmánya.

katonai erővel és jelentős nemzetközi támogatással (Koszovó) vagy oly módon lehet végrehajtani, hogy a jogutód államalakulatok az általuk korábban elfoglalt területeket uralják (Csehország és Szlovákia, Horvátország, Szlovénia, Szerbia...) és az esetleges változások katonai műveletek következményei. Ezek a változatok nem kedveznek Magyarország esélyeinek.

Jelen tanulmányban elsősorban a jogi lehetőségeket és a jelenkor viszonyai alapján számba vehető jogot vettük figyelembe. A jövő ismeretlen terület számunkra, amint a politológiai elemzés és erőviszonyok latolgatása sem feladatunk. Meg kell állapítanunk, hogy a jelen nemzetközi jog szerint nincsen olyan eljárás, amelyben határváltoztatás iránti igényt lehet érvényesíteni, amelyben egyoldalúlag szerződésmódosítást ki lehet kényszeríteni. Nincsen olyan bíróság, amely előtt valamely államot eljárás alá lehetne vonni, bármire lehetne kötelezni, az adott bíróságot és eljárást, a meghozandó döntést elfogadó állam előzetes akarata nélkül semmiképp sem.

A magyar történelem kézzel fogható példákkal szolgál a békés államhatár változás tekintetében a XX. században, egyúttal megmutatva azokat a lehetőségeket és eljárási módokat, amelyek logikai úton mérlegre tehetőek a jelenben. Az államterület megváltoztatásának, a főhatalom megszűnésének és helyében más főhatalom létrejöttének forrása a XX. századi magyar történelemben a népszavazás (Sopron, 1921) és a nemzetközi döntőbíróági döntés az érintettek előzetes alávetése alapján (I. és II. bécsi döntés, Magyarország-Csehszlovákia, Magyarország-Románia 1938, 1940).

ZÁRÓGONDOLATOK

François Mitterand, egykori köztársasági elnök, 1992. február 29-én, a párizsi Chaillot-palotában tartott „Les tribus ou l'Europe” c. nemzetközi konferencián tartott záróbeszédében hangzottak el a következő mondatok: *„E század összes békeszerződése és különösen az 1914–1918-as háborút követő békeszerződések, s ideértve az 1945-ös szerződést s mindazokat, amelyek ezeket követték, mind igazságtalan szerződések voltak, amelyek, hogy kielégítsék a győztes dicsőségvágyát, hatalmi ösztöneit vagy közvetlen érdekeit, minden alkalommal figyelmen kívül hagyták a történelmi, földrajzi, szellemi vagy etnikai realitásokat. A jövő háború drámája mindíg az előző berendezkedés keretei között íródott.”*²⁰

E nemzetközi súlyú mondatokban számunkra a magyar nemzet egésze, s különösen elszakított, alávetett egyharmada által vérrel, verejtékkel átszenvedett, immáron százesztendőss kisebbségi sorba taszítottság máig élő valósága komorlik.

Magyarországot és népét a legsúlyosabb, Németországnál is brutálisabb, tízszer súlyosabb igazságtalan megtorlással sújtották 1920-ban és 1947-ben. Súlyos sérelmet szenvedett mind az etnikai-néprajzi, mind a történelmi, mind a gazdasági, mind a geopolitikai igazságosság. Számarányát tekintve a magyar volt Európa legnagyobb kisebbsége 1991-ig. (Azóta a második az orosz után.) Gondja az önrendelkezési gondok egyik legsúlyosabbika.

*

Tanulmányunkat az antalli ígéret szimbolikus történetével kezdtük, amely azt mutatja meg, hogyan *nem* néz szembe a kommunista önkényuralomból megszabadult Magyarország a 20. század végén a trianoni drámával. Megerősíti a magyar–ukrán határt, s aligha vitatható, hogy ezzel szinte szimbolikusán a trianoni békeszerződést (a párizsi békeszerződés képében), diktátum a diktátumot. Azután pedig azt üzeni, hogy a határokról ne essék többé szó, mert azokat a békeszerződés már rendezte. Láttuk, hogy ez a nagyon szerény kívánság mégsem teljesült, a megerősítés megtörtént Szlovákia és Románia tekintetében. Ám ezzel nem léptünk túl Trianon árnyékán, sőt: az itt él közöttünk, velünk van, akár megerősítjük, akár nem.

Milyen lehetőségek vannak, hogyan gondolkodjunk sors-tragédiáinkról, a jog szabta keretek között, és ezt meghaladóan – erről szól tanulmányunk. Az antalli ígéret nem teljesült, a Trianon óta eltelt időszak nem kívánt következményeit megerősítő 1995-ös és 1996-os alapszerződések döntéseit sajnálatosan nem lépte túl a nemzetközi jog és a nemzetközi politika. Az elszakított magyar nemzetrészek jogi és valódi helyzete alig szemernyit javult.

„Felejteni nem lehet, nem szabad, nem tudunk, és nem akarunk. Trianon seb, stigma, küldetés, Trianon örök seb, magyar stigma, ma is küldetés” – hangoztatta egy szónok a századik évfordulón.²¹ Trianonra való emlékezés hitelessége Trianon meghaladásának küldetését, kötelezettségét hordozza. Hogyan lehet meghaladni Trianont, orvosolni, elviselhetővé tenni a csonkaságot? Hiteles válasz nincsen, vannak biztató jelek...

Jó hír, cáfolhatatlan tény az, hogy a nemzetgyilkossági kísérlet nem sikerült. A magyar nemzet és a magyar állam 100 év elteltével is létezik reményteljesen...

A magyar e világon leginkább saját magára, krisztusi lelketű nemzet- és országépítésére, láthatatlan védangyalaira számíthat, s mindenekelőtt a Történelem Urára!

Isten óvja az örök Magyarországot!

²⁰ Idézi Kovács Péter: Nemzetközi Jog és Kisebbségvédelem, Osiris-Budapest, 1996. 46. o.

²¹ Semjén Zsolt, Csurgó 2020. június 3. MTI